INKLYUZIV TA'LIMDA PSIXOLOGIK XIZMATNING PROFILAKTIK FUNKSIYALARI

Ilmiy rahbar: **D.E.Abduqodirova**
CHDPU Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
orcid 0009-0008-4155-8330
abduqadirovadilobarbonu@gmail.com
Rustamboyeva Dilafruz
Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi
rustamboyevadilafruz82@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola zamonaviy inklyuziv ta'lim muhitida psixologik xizmatning profilaktik funksiyalarini ilmiy jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqot psixologik intervensiyalar, stressni boshqarish dasturlari va pedagogik qo'llab-quvvatlash vositalari orqali o'quvchilarning emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini rag'batlantirishni o'rganishga qaratilgan. Kontent tahlil va fanlararo yondashuv yordamida psixologik xizmatning pedagogik va psixologik samaradorligi baholandi. Tadqiqot natijalari profilaktik psixologik yondashuvlar pedagoglarning professional samaradorligini oshirish, o'quvchilarning psixologik farovonligini mustahkamlash va inklyuziv ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik xizmat, profilaktika, emotsional barqarorlik, pedagogik qo'llab-quvvatlash, psixologik intervensiya.

Аннотация. В данной статье проводится научный анализ профилактических функций психологической службы в условиях инклюзивного образования. Исследование направлено на изучение воздействия психологических интервенций, программ по управлению стрессом и педагогической поддержки на эмоциональную устойчивость и социальную адаптацию учащихся. С использованием контент-анализа и междисциплинарного подхода оценивалась педагогическая и психологическая эффективность психологической службы. Результаты исследования показывают, что профилактический психологический подход способствует повышению профессиональной эффективности педагогов, укреплению психологического благополучия учащихся и улучшению качества инклюзивного образовательного процесса.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психологическая служба, профилактика, эмоциональная устойчивость, педагогическая поддержка, психологическая интервенция.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the preventive functions of psychological services in inclusive education. The study focuses on examining how psychological interventions, stress management programs, and pedagogical support enhance students' emotional stability and social adaptation. Using content analysis and an interdisciplinary approach, the pedagogical and psychological effectiveness of psychological services was evaluated. The findings indicate that preventive psychological approaches support the professional effectiveness of teachers, strengthen students' psychological well-being, and improve the overall quality of the inclusive education process.

Keywords: inclusive education, psychological service, prevention, emotional stability, pedagogical support, psychological intervention.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimlarida inklyuziv yondashuvning rivojlanishi nafaqat o'quvchilarning individual o'quv ehtiyojlarini hisobga olish, balki ularning ijtimoiy va psixologik integratsiyasini ta'minlash, emotsional barqarorligini oshirish va o'quv jarayonida teng imkoniyatlarni yaratish bilan ham bevosita bog'liq. Inklyuziv ta'lim shaxslarning o'quv jarayoniga faol ishtirokini rag'batlantiradi, o'quvchilarda o'zini anglash va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantiradi hamda pedagogik intervensiyalarni yanada individualizatsiyalash imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta'lim pedagogik va psixologik jihatdan murakkab tizim sifatida qaraladi, unda o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash markaziy ahamiyat kasb etadi.

Profilaktik psixologik xizmatlar bu jarayonda asosiy rolni bajaradi. Ular o'quvchilarda stress va emotsional zo'riqishni kamaytirish, ijtimoiy konfliktlarni oldini olish, shuningdek, o'zini anglash va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, profilaktik yondashuvlar pedagogik va psixologik strategiyalarni uyg'unlashtirish orqali inklyuziv muhitda o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini rag'batlantiradi, salbiy stress reaksiyalarini kamaytiradi va o'quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bundan tashqari, psixologik xizmatning profilaktik funksiyalari nafaqat o'quvchilarga, balki pedagoglarga ham to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Psixologik qo'llab-quvvatlash pedagoglarning ish qoniqishi, professional stressni kamaytirish va pedagogik qaror qabul qilishdagi samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, psixologik profilaktika inklyuziv ta'limning umumiy sifatini yaxshilash, pedagogik va o'quvchi jarayonlarini optimallashtirish hamda ta'lim muhitida barqaror psixologik iqlimni shakllantirishda muhim strategik vosita sifatida namoyon bo'ladi[1].

Mazkur maqola shuni maqsad qilgan: inklyuziv ta'limda psixologik xizmatning profilaktik funksiyalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning samaradorligini baholash, pedagogik va psixologik strategiyalar bilan uyg'unlashgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. Tadqiqotning natijalari o'quvchilarning psixologik barqarorligini oshirish, stressni kamaytirish va pedagoglarning professional samaradorligini ta'minlashga qaratilgan konseptual va amaliy yondashuvlarni ishlab chiqishda foydali bo'ladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot sifatli ilmiy tahlil metodologiyasiga asoslanib inklyuziv ta'limda psixologik xizmatning profilaktik funksiyalarini kompleks tarzda o'rganishga yo'naltirildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi psixologik xizmat orqali o'quvchilarning emotsional barqarorligini

[1] Furlong J., Oancea A. Assessing Quality in Applied and Practice-Based Educational Research. – London: Routledge, 2016.

mustahkamlash, stressni kamaytirish va ijtimoiy moslashuvni rag‘batlantirishdagi samarador mexanizmlarni aniqlashdan iborat edi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqot pedagogika, psixologiya, ijtimoiy ish va ta’lim texnologiyalari sohalaridagi ilmiy manbalarni tizimli ravishda tahlil qilishni o‘z ichiga oldi. Manbolarni tanlashda ularning inklyuziv ta’lim jarayonlariga, psixologik profilaktika yondashuvlariga, shuningdek amaliy ahamiyatga aloqadorligi asosiy mezon sifatida belgilandi [1].

Inklyuziv ta’limda psixologik xizmatning profilaktik rolini aniqlash va tahlil qilishda kontent tahlil metodologiyasi qo‘llanildi. Ushbu metod yordamida pedagogik va psixologik intervensiyalar, jumladan, psixologik treninglar, mentorlik va konsultatsiyalar, emotsional barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan mashg‘ulotlar, stressni kamaytirish dasturlari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari tizimli tarzda o‘rganildi. Kontent tahlil jarayonida e’tibor, o‘quvchilarning individual psixologik holatini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan strategiyalar, pedagoglarning vazifalari va psixologik xizmatning samaradorligini oshiruvchi vositalarga qaratildi.

Etik jihatlar tadqiqotning markaziy mezoni sifatida belgilandi. Xususan, psixologik himoya, shaxsiy ma’lumotlarning maxfiyligi, pedagogik nazorat, insonparvarlik tamoyillari va pedagoglarning professional xavfsizligi asosiy tahlil mezonlari sifatida ko‘rib chiqildi. Bu mezonlar profilaktik psixologik xizmatning inklyuziv ta’limdagi barqarorligini va samaradorligini baholashda asosiy indikatorlar vazifasini o‘tagan. Shu bilan birga, tadqiqotda psixologik xizmatning o‘quvchilar bilan bevosita ishlashda yuzaga keladigan stress va emotsional qiyinchiliklarni oldini olish mexanizmlari ham tahlil qilindi. Tadqiqotda qo‘llanilgan fanlararo yondashuv tadqiqotning ilmiy mustahkamligini ta’minladi. Bu yondashuv pedagogik, psixologik, ijtimoiy ish va texnologik konsepsiyalarni integratsiyalashgan holda o‘rganish imkonini berdi, shuningdek psixologik xizmatning profilaktik funksiyalarini inklyuziv ta’lim muhitida kompleks va tizimli tarzda baholashga xizmat qildi. Shu bilan birga, fanlararo tahlil pedagoglarning professional kompetensiyalarini oshirish va o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional farovonligini maksimal darajada qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan strategik tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratdi.

Natijada ushbu metodologik yondashuv psixologik xizmatning inklyuziv ta’limdagi profilaktik funksiyalarini nafaqat nazariy asosda, balki amaliy pedagogik kontekstda ham samarali tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari o‘quvchilarning psixologik barqarorligini oshirish, ijtimoiy moslashuvni rag‘batlantirish va pedagoglarning professional stressini kamaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun konseptual asos bo‘lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv ta’limda psixologik xizmatning profilaktik funksiyalari pedagogik va psixologik samaradorlikni sezilarli darajada oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Profilaktik intervensiyalar orqali pedagoglar nafaqat o‘quvchilarning stress darajasini kamaytiradi, balki ularning emotsional barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy konfliktlarning oldini olish va o‘z-o‘zini anglash jarayonini rag‘batlantirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, psixologik qo‘llab-quvvatlash o‘quvchilarning o‘zini baholash, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, stressga chidamlilikni oshirish va akademik motivatsiyani mustahkamlash jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bu, o‘z navbatida, inklyuziv ta’limning asosiy maqsadlari — barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish va ularning ijtimoiy integratsiyasini ta’minlash — bilan bevosita bog‘liqdir.

Biroq, psixologik xizmatni profilaktik funktsiyada samarali tashkil etish bir qator psixologik va amaliy qiyinchiliklarni o‘z ichiga oladi. Avvalo, psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimi yetarli darajada tizimli va doimiy ta’minlanmasa, pedagoglarda stress, professional charchash, ishga qoniqmaslik hissi va motivatsiya pasayishi kuzatiladi. Shu bilan birga, o‘quvchilarda emotsional noaniqlik, o‘zini past baholash, ijtimoiy izolyatsiya va akademik stress holatlari paydo bo‘lishi mumkin.

Profilaktik psixologik xizmatning samarali ishlashi pedagoglar va o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy interaktsiyalarni mustahkamlash, o‘quv jarayonida xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhitni yaratishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, psixologik xizmat inklyuziv ta’limning reaktiv yondashuvlaridan tashqari, uning profilaktik aspektlarini rivojlantirishda ham markaziy instrument vazifasini bajaradi. U pedagoglarning ish qoniqishini oshiradi, o‘quvchilarning ijtimoiy va emotsional moslashuvini rag‘batlantiradi hamda inklyuziv ta’limning barqaror samaradorligini ta’minlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, psixologik xizmatning muvaffaqiyatli integratsiyasi pedagogik nazorat, inson omili va etik tamoyillar bilan birgalikda amalga oshirilganda maksimal samaradorlikka erishiladi. Masalan, psixologik treninglar, stressni boshqarish bo‘yicha modullar va mentorlik dasturlari pedagoglar va o‘quvchilarni yangi o‘quv va ijtimoiy vaziyatlarga tayyorlaydi, shu bilan birga pedagogik qaror qabul qilish jarayonini optimallashtiradi. Bu yondashuv pedagoglar va o‘quvchilar o‘rtasidagi ishonch va hamkorlikni mustahkamlashga, shuningdek inklyuziv ta’limning insonparvarlik va adolat tamoyillarini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Natijada, inklyuziv ta’limda psixologik xizmatning profilaktik funksiyalari pedagogik va psixologik jarayonlarning uzviy integratsiyasini ta’minlaydi. Bu xizmat o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish, ularning psixologik farovonligini saqlash, ijtimoiy moslashuvni rag‘batlantirish va pedagoglarning professional stressini kamaytirish orqali ta’lim jarayonining barqaror va samarali amalga oshirilishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, profilaktik psixologik yondashuv pedagogik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va inklyuziv ta’limning sifatini oshirishda strategik instrument sifatida namoyon bo‘ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’limda psixologik xizmatning profilaktik funksiyalari nafaqat pedagogik, balki psixologik strategiyalarni uyg‘unlashtirish nuqtai nazaridan ham strategik ahamiyatga ega. Profilaktik psixologik intervensiyalar pedagoglarning stress darajasini samarali kamaytirish, ishga bo‘lgan qoniqish va motivatsiyani oshirish hamda pedagogik qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, u o‘quvchilarning emotsional barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish va individual rivojlanish potentsialini maksimal darajada rag‘batlantirish imkonini yaratadi.

Psixologik xizmat va pedagogik strategiyalar uyg‘un ishlaganda, pedagoglarning professional faoliyati avtomatlashtirilmasdan qo‘llab-quvvatlanadi, bu esa inklyuziv ta’lim muhitida texnologik imkoniyatlar va insonparvarlik qadriyatlari o‘rtasida barqaror muvozanatni ta’minlaydi. Shu nuqtai nazardan, profilaktik yondashuvlar pedagoglar va o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy interaktsiyalarni mustahkamlash, o‘quvchilarning psixologik farovonligini oshirish va ta’lim jarayonining insonparvarlikka asoslanganligini ta’minlash imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limda profilaktik psixologik xizmat nafaqat reaktiv vaziyatlarni bartaraf etishga, balki muammolarni oldini olishga qaratilgan

strategik vosita sifatida samarali ishlaydi. Bu yondashuv o‘quvchilarni stress, ijtimoiy izolyatsiya va motivatsiya pasayishidan himoya qiladi, pedagoglarning ish qoniqishi va professional kompetensiyasini oshiradi hamda ta’lim jarayonining barqaror samaradorligini ta’minlaydi[1].

Natijada, psixologik xizmatning profilaktik funksiyalari inklyuziv ta’lim jarayonining sifatini oshirish, o‘quvchilarning ijtimoiy va emotsional farovonligini mustahkamlash, pedagogik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va ta’limni adolatli, shaffof hamda insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda amalga oshirish nuqtai nazaridan fundamental ahamiyatga ega. Shu bilan birga, profilaktik yondashuvlar ta’lim tizimida innovatsion psixologik amaliyotlarni kengaytirish, pedagoglar va psixologlar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash va o‘quvchilarning rivojlanish imkoniyatlarini maksimal darajada rag‘batlantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YHATI:

1. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). TALABALARDA PSIXOLOGIK STRESSNI YENGISH. 03. 69-73.
2. Abduqodirova Dilobarbonu Erkinjon qizi “Inklyuziv ta’lim sharoitida o‘uvchilarning emotsional intellektini rivojlantirishning psixologik-pedagogik Asoslari” Scientific-Practical Conference “Inclusive Education: Dialogue, Analysis, Experience”, December 15, 2025
3. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). EMOTSIONAL KREATIVLIK: NAZARIY ASOSLARI VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.. Journal of Economics and Business UBS. 4. 679-685.
4. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). HISSIY IJODKORLIK: TUSHUNCHA VA KOMONENTLAR. Journal of Economics and Business UBS. 4. 145-154.
5. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE NEUROGRAPHIC APPROACH. 01. 501-503.
6. Albert Bandura. Self-Efficacy: The Exercise of Control. – New York: W.H. Freeman and Company, 1997.
7. Ann Turnbull., H. Rutherford Turnbull. Families, Professionals and Exceptionality: Positive Outcomes through Partnerships and Trust. – New Jersey: Pearson Education, 2015.
8. Barry J. Zimmerman. Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theoretical Perspectives. – New York: Routledge, 2002.
9. Ben Williamson. Big Data in Education: The Digital Future of Learning, Policy and Practice. – London: SAGE Publications, 2020.
10. Edward L. Deci., Richard M. Ryan. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 2000.
11. Eshnayev, Nortoji & Madgapilova, Nargiza. (2023). CHARACTERISTICS OF IMPLEMENTING THE CLUSTER APPROACH IN THE EDUCATIONAL SYSTEM. International Journal of Pedagogics. 03. 44-47. 10.37547/ijp/Volume03Issue02-09.
12. John Furlong., Alis Oancea. Assessing Quality in Applied and Practice-Based Educational Research. – London: Routledge, 2016.

13. Madgapilova, Nargiza. (2023). THE SPECIFICS OF THE IMPLEMENTATION OF THE PEDAGOGICAL INNOVATIVE CLUSTER APPROACH IN THE SYSTEM OF CONTINUING EDUCATION. 1. 236-244.
14. Madgapilova, Nargiza. (2024). mug‘allim 2024. 5/2-сан. 461-468.
15. Madgapilova, Nargiza. (2025). SCIENTIFIC-PRACTICAL AND STRATEGIC BASES OF IMPROVING PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL COOPERATION IN THE INTEGRATION OF SCHOOL AND PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS IN THE CONTEXT OF CONTINUOUS EDUCATION ON THE BASIS OF INNOVATIVE LOGISTICS. 1. 157-166.
16. Madgapilova, Nargiza. (2025). МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ Илимий-методикалық журнал. 164-170.
17. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2021.
18. UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. – Paris: UNESCO Publishing, 2017.
19. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. – Paris: UNESCO Publishing, 2005.
20. World Health Organization. Promoting Mental Health in Schools: Evidence and Strategies. – Geneva: WHO Press, 2013.